

Valstybinio audito ataskaitos santrauka

NACIONALINIŲ PARKŲ VEIKLA

2014 m. liepos 4 d. Nr. VA-P-20-7-8

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

SAVOKOS

Aplinkos stebėseną (monitoringą) – sistemingas aplinkos ir jos elementų būklės ir kitimo stebėjimas, antropogeninio poveikio įvertinimas ir prognozė.

Biologinė įvairovė – visų gyvų organizmų rūšių, gyvenančių sausumos, paviršinių vandenų ir kitose ekosistemose visuma, jų buveinės ir genetinė įvairovė.

Draustiniai – saugomos teritorijos, įsteigtos išsaugoti moksliniu ir pažintiniu požiūriu vertingas gamtos ir (ar) kultūros vietoves, jose esančius gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę bei genetinį fondą.

Ekologinės apsaugos zonos – teritorijos, kuriose nustatomi veiklos apribojimai, norint apsaugoti gretimas teritorijas ar objektus ir aplinką nuo galimo neigiamo veiklos poveikio.

Invazinė rūšis – faunos ar floros rūšis, sparčiai plintanti už savo natūralaus arealo ribų ir daranti žalą vietinėms ekosistemoms, žemės ūkiui, kraštovaizdžiui ir t. t.

„Natura 2000“ – Europos ekologinis tinklas, vientisas buveinių apsaugai svarbių teritorijų tinklas, sudarytas iš teritorijų, kuriose yra tam tikro tipo Europos Bendrijos svarbos natūralių buveinių ir Europos Bendrijos svarbos rūšių buveinių.

Prevencinė veikla (reindžerystė) – saugomos teritorijos direkcijos veikla, kuria siekiama šviesti vietas gyventojus, saugomų teritorijų lankytojus ir kitus suinteresuotus asmenis, ugdyti jų ekologinį sąmoningumą, mažinti biurokratizmą, didinti informacijos apie veiklos galimybes ir veiklos apribojimus prieinamumą.

Rekreacija – žmogaus fizinių ir dvasinių jėgų atgavimo procesas, žmogaus laisvalaikio veikla, kurios tikslas – poilsiauti, keliauti ir gydytis sanatorijose, kurortuose.

Rezervatai – saugomos teritorijos, įsteigtos išsaugoti ir tirti moksliniu požiūriu ypač vertingus gamtinius ar kultūrinius teritorinius kompleksus, užtikrinti natūralią gamtinių procesų eigą arba kultūros vertybių autentiškumo palaikymą, propaguoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų apsaugą.

Saugomų teritorijų gamtotvarkos ir (ar) paveldotvarkos projektai – rengiami konkrečių tvarkymo priemonių sistemai saugomose teritorijose arba jų dalyse nustatyti.

Saugomos teritorijos – sausumos ir (ar) vandens plotai nustatytais aiškiomis ribomis, turintys pripažintą mokslinę, ekologinę kultūrinę ir kitokią vertę, kuriems teisės aktais nustatytas specialus apsaugos ir naudojimo režimas (tvarka).

Saugomų teritorijų planavimo schemas – teritorijų planavimo dokumentai, rengiami saugomų teritorijų sistemos arba jos dalių plėtros bendrajai strategijai nustatyti.

Valstybiniai (nacionaliniai ir regioniniai) parkai – didelio ploto saugomos teritorijos, įsteigtos gamtiniu, kultūriniu ir rekreaciniu požiūriais sudėtingose, ypač vertingose teritorijose, kurių apsauga ir tvarkymas siejamas su teritorijos funkcinių ir kraštovaizdžio tvarkymo zonų nustatymu.

SANTRAUKA

Nacionaliniai parkai – saugomos teritorijos, kuriose saugomas nacionalinės svarbos skirtingų etnokultūros regionų gamtinis ir kultūrinis kraštovaizdis. Jų paskirtis – išsaugoti gamtiniu ir kultūriniu požiūriais vertingus kraštovaizdžio kompleksus ir objektus, išlaikyti ekosistemų stabilumą, atkurti sunaikintus ir pažeistus gamtinius, kultūrinius kompleksus ir objektus, plėtoti mokslinius tyrimus, propaguoti ir remti Lietuvos regionų tradicinę gyvenseną.

Lietuvoje yra penki nacionaliniai parkai, kurie iš viso apima 144,4 tūkst. ha (be 12,7 tūkst. ha Baltijos jūroje esančios Kuršių nerijos nacionalinio parko dalies), t. y. 2,2 proc. šalies teritorijos ir sudaro 12,6 proc. visų saugomų teritorijų Lietuvoje. Aukštaitijos, Dzūkijos, Kuršių nerijos ir Žemaitijos nacionalinių parkų direktijų steigėja yra Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, o Trakų istorinio nacionalinio parko direktijos – Kultūros ministerija.

Siekiant neprarasti gamtos ir kultūros paveldo vertybių, jų savitumo ir patrauklumo, nacionaliniuose parkuose kaip ir kitose saugomose teritorijose svarbu suderinti kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimą su sąlygomis gyventi ir vykdyti ūkinę veiklą tose teritorijose bei tuo pat metu skatinti visuomenės švietimą.

Nacionalinių parkų veiklos auditas – tarptautinio audito dalis, kuriame dalyvauja Bulgarijos, Danijos, Kroatijos, Lenkijos, Lietuvos, Norvegijos, Švedijos, ir Ukrainos aukščiausiosios audito institucijos. Estijos aukščiausioji audito institucija audite dalyvauja stebėtojo teisėmis. Tarptautinio audito tikslas – analizuoti biologinės įvairovės išsaugojimo ir nacionalinių parkų veiklos panašumus ir skirtumus, dalytis audito patirtimi ir ją taikyti.

Lietuvoje atlikto audito, suderinto su tarptautinio audito planu, tikslas – įvertinti, ar nacionalinių parkų veikla užtikrinant biologinės įvairovės išsaugojimą yra efektyvi, taigi:

- ar nacionalinių parkų valdyme dalyvaujančios institucijos bendradarbiauja ir padeda pasiekti nacionalinių parkų tikslus;
- ar nacionaliniuose parkuose užtikrinamas biologinės įvairovės išsaugojimas;
- ar nacionalinių parkų finansavimas užtikrina nacionalinių parkų tikslų įgyvendinimą.

Audito subjektu pasirinkta Aplinkos ministerija, kuri formuoja valstybės politiką aplinkos apsaugos, aplinkos monitoringo, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugos, teritorijų planavimo srityse, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą. Audituojamas laikotarpis – 2010–2012 m. Informaciją surinkome iš Kultūros ministerijos, Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos ir penkių nacionalinių parkų direktijų.

Įvertinę audito metu surinktus įrodymus, pateikiame valstybinio audito išvadas ir rekomendacijas.

IŠVADOS

1. Lietuva iki šiol neatnaujino 1998 m. priimtos Biologinės įvairovės strategijos, dalis nustatytų biologinės įvairovės grėsmių tapo neaktualios, o dalis naujų – neįvertintos. Už nacionalinių parkų tvarkymą atsakingos institucijos žino, kurios išsaugojimo priemonės yra svarbios ir aktualios nacionaliniuose parkuose, tačiau saugomų teritorijų valdymui būtini sprendimai gali būti priimami

- tik turint informaciją, kurios priemonės yra svarbiausios ir aktualiausios šalies mastu (2.1 poskyris, 15 psl.).
2. Nacionalinių parkų direkcijose mažėja darbuotojų skaičius, didėja vieno darbuotojo prižiūrimas plotas, darbuotojams priskiriamos papildomos funkcijos ir teritorijos, tačiau tam neskiriama papildomų išteklių. Todėl nacionalinių parkų direkcijų prižiūrimose teritorijose gali kilti grėsmė kai kurių teritorijų priežiūrai, rūšių ar buveinių apsaugai (1.2 ir 3.1 poskyriai, 11 ir 26 psl.).
 3. Parengti ne visi skirtingus apsaugos reikalavimus turinčių nacionaliniuose parkuose esančių teritorijų dalių gamtotvarkos planai. Darbai, kuriais siekiama gerinti biologinės įvairovės būklę nacionaliniuose parkuose, gali būti atliekami ne tik pagal gamtotvarkos planus, tačiau, neparengus jų, neįvertinama teritorijų būklė, nenumatomos konkrečios jų tvarkymo ir biologinės įvairovės išsaugojimo priemonės (2.2 poskyris, 16 psl.).
 4. Nacionalinių parkų direkcijos neturi galimybių reguliuoti lankytojų srautų, joms sudėtinga įvertinti, kokį poveikį lankytojai daro kraštovaizdžiui ir biologinei įvairovei:
 - 4.1. tiksliausiai lankytojus suskaičiuoja Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija, tačiau ji negali reguliuoti viso lankytojų srauto, o ji apriboja tik tam tikrose parko dalyse, nes įvažiavimo į parką rinkliavą nustato, surenka ir gautas lėšas naudoja Neringos savivaldybė;
 - 4.2. kitų keturių nacionalinių parkų teritorijos nėra uždaros, jose yra daug gyvenviečių, todėl direkcijos, negalėdamos suskaičiuoti tikslaus lankytojų skaičiaus, ne visada gali įvertinti, ar reikia riboti lankytojų skaičių ir turizmo poveikį biologinei įvairovei (2.4 poskyris, 22 psl.).
 5. Nacionalinių parkų direkcijos atlieka gyvosios gamtos monitoringą ir apskaitą, parengtas rengia monitoringo ataskaitas teikia Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai. Aplinkos apsaugos agentūra apibendrina monitoringo duomenis ir rengia visas šalies būklę apibendrinančias ataskaitas, kuriose pateikiama informacija apie kiekvieną stebėtą rūšį, tačiau nacionalinių parkų direkcijos pasigenda apibendrintų išvadų ir rekomendacijų, kaip vykdyti biologinės įvairovės išsaugojimą nacionaliniuose parkuose (2.3 poskyris, 18 psl.).
 6. Valstybės biudžeto lėšos nacionalinių parkų direkcijoms planuojamos pagal Aplinkos ir Kultūros ministerijų biudžeto skiriamus asignavimus, kurių užtenka tik pagrindinėms direkcijų funkcijoms vykdyti. Direkcijos dalyvauja vykdant ES ir tarptautinių organizacijų finansuojamus projektus, ieško kitų papildomų finansavimo šaltinių, tačiau kol kas iš papildomos lėšos sudaro 6,3 proc. visų nacionalinių parkų direkcijų veiklai gaunamų lėšų (3.1 poskyris, 26 psl.).
 7. Nacionalinių parkų direkcijos bendradarbiauja su kitomis institucijomis siekdamos įgyvendinti nacionalinių parkų tikslus, tačiau ne visi nacionalinių parkų gyventojai, parkuose veikiančios įmonės ar verslininkai ne visada gauna aktualią informaciją apie parkų teikiamą naudą ar juose taikomus apribojimus, neįtraukiami į parkų valdymą ir sprendimų priėmimą, o savivaldybės ne visuomet prisideda prie parkų apsaugos ir infrastruktūros kūrimo (1.1, 1.2 ir 3.2 poskyriai, 10, 11 ir 28 psl.).

REKOMENDACIJOS

Aplinkos ministerijai

1. Atnaujinti biologinės įvairovės strategiją, kurioje būtų nurodytos svarbiausios ES ir šalies biologinės įvairovės išsaugojimo kryptys, priemonės ir būdai joms įgyvendinti (1 išvada).
2. Siekiant skatinti ir užtikrinti visuomenės ir savivaldybių atstovų dalyvavimą nacionalinių parkų valdyme ir jungtinių tarybų veikloje, parengti būtinus teisės aktus ar jų pakeitimus (7 išvada).

Aplinkos ir Kultūros ministerijoms

3. Siekiant skatinti nacionalinių parkų direkcijas teikti naujas paslaugas ir gauti papildomas pajamas parkų priežiūrai, peržiūrėti galiojančius teisės aktus ir prireikus priimti atitinkamus sprendimus (6 išvada).
4. Siekiant išvengti grėsmių kai kurių teritorijų priežiūrai, rūšių ar buveinių apsaugai, prieš pavedant nacionalinių parkų direkcijoms papildomas funkcijas ir skiriant prižiūrėti papildomas teritorijas, išanalizuoti direkcijų pajėgumus ir priimti sprendimus atsižvelgus į direkcijų turimus žmogiškuosius ir finansinius išteklius (2 išvada).

Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai

5. Siekiant nustatyti rūšių ir buveinių ar gamtinio kraštovaizdžio kompleksų būklę ir priemones jai gerinti, išanalizuoti ir įvertinti gamtotvarkos planų poreikį ir juos parengti nacionaliniams parkams ar jų dalims (3 išvada).

Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai kartu su nacionalinių parkų direkcijomis

6. Siekiant efektyviau valdyti lankytojų srautus ir mažinti neigiamą poveikį biologinei įvairovei ir kraštovaizdžiui, plėtoti visuomenės švietimą ir taikyti prevencines priemones (4 išvada).

Rekomendacijų įgyvendinimo priemonės ir terminai pateikti 5 priede „Rekomendacijų įgyvendinimo planas“.